

PROF. DR. THEO LUYKX

De verhouding van de Vlaamse en
Franstalige pers in België rond 1845

Overdruk uit
HANDELINGEN XXII
der Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij voor
Taal- en Letterkunde en Geschiedenis

1968

Druk N.V. Vonksteen. Langemark

De verhouding van de Vlaamse en Franstalige pers in België rond 1845

door

PROF. DR. THEO LUYKX

Tot de Wet van 25 mei 1848 (B.S. 26 mei), die het dagbladzegel afschafte, drukte op de Belgische pers een zegelbelasting, die de krant zeer duur maakte. Deze belasting nam toe met het formaat van de krant, zodat de Belgische pers van toen, die steeds op 4 pagina met mogelijke supplementen verscheen, ingedeeld werd in grote, middelmatige en kleine kranten¹. Deze formaatbelasting, die stamde uit de periode van het Franse Directoire (Wet van 6 vendémiaire van het jaar VI of 30 september 1797), gaf de Belgische grondwetgever in 1830 geen aanstoot. Hij wilde wel het actief informatierecht van de onderdanen waarborgen door alle preventieve overheidsbeperkingen uit het Ancien Regime af te schaffen (art. 18 van de grondwet), doch vond geen bezwaar in de handhaving van het dagbladzegel, dat in feite het passief informatierecht van de onderdanen schond, omdat het „wettelijke” land amper uit 50.000 rijke cijnskiezers bestond, die een dure krant wel konden betalen. De Belgische grondwetgever oordeelde dat het overige deel van de bevolking, dat toch geen deel had aan het politieke leven van de staat, ook geen nood had aan politieke voorlichting langs de pers².

Dit had voor gevolg dat de vlaamstalige pers, opgesteld in een taal, die geen officieel bestaansrecht bezat en gelezen door mensen, die in overgrote meerderheid ook niet tot het wettelijke land behoorden, een ontzaglijke achterstand bezat tegenover de franstalige pers. De cijnskiezers in Vlaanderen behoorden immers ook in overwegende mate tot de verfranste rijke bourgeoisie, die fransstalige kranten las.

Voor de pershistoricus vertoont het bestaan van het dagbladzegel (tot mei 1848) deze positieve zijde dat, voor zover de bronnen in verband met deze zegelbelasting bewaard bleven, het mogelijk

1. Het jaarabonnement op een krant hield dan ook verband met het formaat van de krant: een grote krant kostte ca. 60 fr., een middelmatige 54 fr. en een kleine krant ca. 48 fr.

2. Zie hiervoor onze studie: *Een halve eeuw zegelbelasting op de Belgische pers (september 1797 - mei 1848)*, in: *Mededelingen van de Kon. Vl. Acad. voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België*, Brussel, 1956.

is met grote precisie de oplage van de toenmalige pers te bepalen. Voor elk termijn werd immers door het „Bureau de Statistique” te Brussel, ten behoeve van de minister van Financiën, een gedetailleerde statistische tabel opgesteld, waarin, per krant, het aantal gezegelde nummers, het aantal abonnementen, en de opbrengst van het dagbladzegel voor de staat worden opgegeven. Spijtig bleven al deze statistische gegevens voor de periode 1830-1848 niet bewaard. Wij beschikken alleen over een statistische studie van Jules Malou over de jaren 1830-1842³; over twee volledige statistische tabellen, opgesteld door het „Bureau de Statistique”, ten behoeve van de toenmalige minister van Financiën, E. Mercier, en die betrekking hebben op het laatste termijn van 1844 en het eerste termijn van 1845⁴; tenslotte ook over een paar mededelingen in de gelijktijdige pers.

De statistische tabellen, waarop Jules Malou zich steunde voor het opstellen van zijn studie over de jaren 1830-1842 gingen verloren. Dit maakt dat zijn statistische studie, waarin hij een aantal gegevens van de oorspronkelijke tabellen voor de zegelbelasting afschreef, nu als de enige bron voor de jaren 1830-1842 moet doorgaan. Het is echter duidelijk dat Jules Malou niet voor alle problemen, die ons nu interesseren, oog heeft gehad. De verhouding tussen de Vlaamse en franstalige pers in de jaren 1830-1842 heeft Jules Malou helemaal buiten beschouwing gelaten. Voor het opmaken van deze verhouding zijn wij dus uitsluitend aangewezen op de volledig bewaarde statistische tabellen van oktober-december 1844 en januari-maart 1845, die wij hier onder het oogpunt van de taalverhoudingen in de toenmalige pers willen onderzoeken⁵.

De bewaarde statistische tabellen uit de jaren 1844-1845, die ons dus volledig inlichten over het aantal gezegelde nummers en het aantal abonnementen per krant, maken een onderscheid tussen drie soorten periodische druksels, die allemaal aan de zegelbelasting waren onderworpen: 1. de algemene politieke informatiekranen; 2. de advertentiekranen; 3. de gespecialiseerde bladen over kunst, wetenschappen, mode, beroepen enz. In deze bijdrage interesseert ons vanzelfsprekend vooral de eerste groep, die in feite

3. J. Malou: *Notice statistique sur les journaux belges, 1830-1842*, in: *Bulletin de la Commission centrale de Statistique*, dl. 1, 1843.

4. Brussel, *Archief van het Ministerie van Buitenlandse Zaken*, nr. 10347. - *Tableaux Statistiques des Journaux du Royaume*, opgesteld door het Bureau de Statistique en op 21 februari 1845 overgemaakt door de Minister van Financiën aan de Minister van Buitenlandse Zaken.

5. Deze bijdrage werd door ons slechts geschreven als een voorstudie op een uitgebreider werk, dat wij later wensen uit te geven over *De Belgische pers in de periode van de zegelbelasting*.

alleen de betiteling van „krant” verdient en die, wat de oplage en het aantal titels betreft, ook de belangrijkste plaats inneemt.

1. HET AANTAL PERIODIEKE DRUKSELS EN HUN GLOBALE OPLAGE

Alvorens de verhouding tussen de frans- en vlaamstalige pers te onderzoeken, geven wij, op basis van de studie van Malou en van de statistische tabellen van 1844-1845, een kort overzicht van de gehele Belgische periodieke pers in de periode van de zegelbelasting, 1830-1848.

Het aantal periodieke druksels, dat in België aan de zegelbelasting was onderworpen, groeide aan van 34 in 1830 tot 148 in 1845. Dit wil echter niet beduiden dat er in de loop van deze vijftien jaar slechts 114 nieuwe periodieke druksels werden opgericht. Er waren er veel meer: tal van bladen kenden immers een zeer kort bestaan. Het aantal politieke kranten nam toe van 28 tot 87; dat van de advertentiekranen van 6 tot 31 en dat van de gespecialiseerde pers van 0 tot 30.

Jaartal	Aantal periodische druksels			Totaal	Abonnementen
	Politieke	Advertentie	Gespecial.		
1830	28	6	0	34	21.747
1831	38	6	0	44	25.322
1832	38	6	1	45	23.328
1833	41	6	2	49	21.651
1834	46	6	2	54	21.366
1835	52	8	7	67	24.463
1836	48	8	7	63	23.387
1837	49	9	5	63	23.877
1838	44	9	4	57	23.219
1839	51	9	4	64	26.580
1840	64	26	10	100	33.246 ⁶
1841	75	28	10	113	36.878
1842	91	28	11 ⁷	130	37.392
1844 (4e term.)	87	31	23	141 ⁸	47.202
1845 (1e term.)	87	31	30	148	50.331

6. J. Malou (*o.c.*, p. 9) geeft voor de jaren 1840, 1841 en 1842 respectievelijk 34.996, 37.060 en 37.803 abonnementen, doch indien men de cijfers per provincie samentelt bekomt men respectievelijk 33.246, 36.878 en 37.392 abonnementen.

7. J. Malou (*o.c.*, p. 9) geeft 10 gespecialiseerde bladen aan voor Brabant en 1 voor Oost-Vlaanderen. Bij de samenstelling voor het land houdt hij zich echter aan 10.

8. Op de tabellen van de zegelbelasting staan 145 periodieke druksels bij name vermeld, doch hierbij werden enkele politieke kranten opgenoemd, die in oktober-december 1844 hun publicatie reeds hadden gestaakt.

Het valt vooreerst op dat het aantal abonnementen op de periodieke pers in België sedert 1840 in aanzienlijke mate begint te stijgen. Dit was voor een groot deel te danken aan de wet van 21 maart 1839, die het bedrag van het dagbladzegel ernstig verminderde⁹. Anderzijds valt het ook op dat het aantal abonnementen reeds vóór 1848 de 50.000 had overtroffen.

Deze periodieke druksels waren zeer ongelijk verdeeld over het Belgisch grondgebied. De provincie Brabant met de hoofdstad Brussel speelde een dominerende rol, zoals verder uit deze bijdrage nog zal blijken.

2. AANTAL EN OPLAGE VAN DE ALGEMENE POLITIEKE INFORMATIEKRANTEN

De eerste en voor ons meest belangrijke groep van periodische druksels, die aan de zegelbelasting was onderworpen, betrof de echte kranten met actuele en algemene informatie. Evenals nu bezat deze groep de meeste titels en ook de grootste oplage.

Wat hun aantal betreft, deelden wij hierboven reeds mede dat zij van 28 titels in 1830 aangroeiden tot 87 titels in 1845. Voor de jaren 1830-1842 kennen wij hun globale oplage niet: J. Malou deelde ons alleen de oplage mede voor een bepaald aantal kranten¹⁰, maar sprak niet van de globale oplage van de politieke pers in de door hem behandelde periode.

Dank zij de teruggevonden statistische tabellen uit de jaren 1844-1845 kennen wij voor de 87 toen bestaande politieke kranten het aantal nummers, dat elke krant gedurende het laatste termijn van 1844 en het eerste termijn van 1845 aan de man bracht. Wat de oplage betreft, worden wij op de hoogte gebracht van het aantal abonnementen per krant gedurende de 4 termijnen van het jaar 1844 en het eerste termijn van het jaar 1845¹¹.

Het aantal gezegeelde nummers dat in deze jaren door elke krant aan de man wordt gebracht schenkt ons een meer getrouwe weerspiegeling van de verspreiding van de kranten dan wel het aantal

9. Cfr. Th. Luykx: *Een halve eeuw zegelbelasting*, pp. 10-20.

10. J. Malou deelt ons voor de jaren 1830-1842 de oplagen mede van de 17 kranten, die in 1842 twintig jaar of nog langer bestonden, voor 14 kranten, die tussen 1830-1842 ontstonden en verdwenen en voor 30 kranten, die in 1842 tot de belangrijkste behoorden. Bij dit alles maakte hij geen onderscheid tussen politieke en advertentiekranten.

11. Door H. Degraen e.a. (*Repertorium van de pers in West-Vlaanderen*, Leuven-Parijs, 1968) werden de tabellen slecht geïnterpreteerd. Deze tabellen delen ons niets mede over de oplage van de 2e en 3e termijnen van 1845. De oplagen, die op de tabellen van jan.-maart 1845 worden meegedeeld, hebben betrekking op het 2e, 3e en 4e termijn van 1844 en het eerste termijn van 1845.

abonnementen. De periodiciteit van de toenmalige pers schommelde immers tussen 1 en 7 maal per week. Het is duidelijk dat de werkelijke dagbladen – en deze vormen een minderheid – veel meer nummers aan de man brachten dan een krant met dezelfde oplage, doch die slechts een-, twee- of driemaal per week verscheen.

Het aantal gezegeelde nummers

	Oktober-december 1844	Januari-maart 1845
Brabant	1.331.453	1.286.463
Antwerpen	194.854	202.946
Oost-Vlaanderen	254.733	244.450
West-Vlaanderen	107.522	100.409
Limburg	11.530	10.688
Henegouwen	80.000	79.043
Luik	199.472	200.525
Namen	66.500	65.900
Luxemburg	4.900	3.800
<i>Het Rijk</i>	2.250.964	2.194.224

Men mag dus aannemen dat in de jaren 1844-1845 gemiddeld ca. 2,2 miljoen nummers per termijn aan de man werden gebracht: dit is niet eens de dagelijkse oplage van de huidige Belgische pers, die op 2,3 miljoen mag geraamd worden. Opvallend is de dominerende positie, die Brabant (Brussel) bij de toenmalige pers innam. Bijna 60% van al de krantennummers kwamen van de pers in deze provincie¹².

Het aantal gezegeelde nummers is, zoals wij boven zegden, geen trouwe weerspiegeling van het aantal abonnementen, omdat de periodiciteit van de kranten zo verschillend was. De provincies Brabant en Luik, die de meeste kranten met een dagelijkse periodiciteit bezaten, hebben minder abonnementen dan op het eerste gezicht zou kunnen afgeleid worden uit het aantal gezegeelde nummers. Brabant, dat bijna 60% van de krantennummers verspreidt, bezit niet de helft van de totale oplage van de toenmalige Belgische pers. De provincie Luik, die dubbel zoveel krantennummers verspreidt als de provincie Henegouwen, heeft amper iets meer abonnementen.

12. Deze bevoorrechte positie heeft Brabant (d.i. Brussel) kunnen staande houden tot op de huidige dag. Naar betrouwbare schattingen kwamen in 1964 in de hoofdstad Brussel van de pers: 760.000 nummers van de 1.275.000 franstalige kranten en 550.000 nummers van de 1.225.000 vlaamstalige kranten.

Aantal abonnementen op de politieke kranten

	Aantal ¹³	1844				Aantal	1845
		jan.-maart	april-juni	juli-sept.	okt.-dec.		jan.-maart
Brabant	23	16.026	16.195	15.841	16.555	24	17.543
Antwerpen	10	3.619	3.747	3.280	3.502	10	4.972
Oost-Vlaand.	19	7.125	7.500	7.142	7.714	19	7.429
West-Vlaand.	9	2.006	2.014	2.077	2.016	9	1.909
Limburg	2	346	368	385	425	2	438
Henegouwen	11	2.336	2.198	2.405	2.466	11	2.419
Luik	8	3.608	3.228	2.881	2.861	7	2.777
Namen	3	1.479	1.494	1.387	1.588	3	1.597
Luxemburg	2	302	198	252	188	2	145
<i>Het Rijk</i>	87	36.847	36.942	35.650	37.315	87	39.229

Vergeleken met de totale oplage van alle periodieke druksels, die aan de zegelbelasting waren onderworpen, bereikte dus de politieke pers een zeer hoog procent: in oktober-december 1844 had de politieke pers immers 37.315 abonnementen van de 47.202 abonnementen voor alle periodieke druksels; in januari-maart 1845 was de verhouding 39.229 op 50.331.

3. SLECHTS 1 VLAAMS DAGBLAD OP DE 32

Van de 87 politieke kranten verschenen er 32 zes- of zevenmaal per week. Alleen deze 32 kunnen dus als echte dagbladen worden voorgesteld. Van deze 32 dagbladen verschenen er 14 te Brussel, 6 in de provincie Luik, 3 te Antwerpen, 3 te Gent, 3 te Brugge, 2 te Namen en 1 te Mons. Twee van de 9 provincies bezaten geen enkel dagblad, nl. Limburg en Luxemburg ¹⁴.

Van deze 32 dagbladen waren er 31 in het Frans gesteld en slechts een enkel in het Nederlands. Dit enige Nederlandse dagblad heette op dat ogenblik *De Vlaemsche Belgen*. Dit had op 23 november 1844 het eerste Vlaamse dagblad *Vlaamsch België* opgevolgd, maar zal ook spoedig verdwijnen bij gebrek aan lezers.

De tabellen betreffende de zegelbelasting in de jaren 1844-1845 wijzen inderdaad duidelijk uit dat op dat ogenblik in het officieel-franstalige België een Vlaams dagblad nog geen bestaanszekerheid kon verwerven. Zoals in een onlangs verschenen studie ¹⁵ uitvoerig

13. Dit aantal kranten heeft alleen betrekking op het vierde termijn van 1844.

14. Op dit ogenblik is West-Vlaanderen de enige Belgische provincie, waar geen enkel dagblad verschijnt.

15. Cfr. Els De Bens: *Vlaamsch België. Het eerste vlaamsgezind dagblad, Gent, 1968.*

werd behandeld, was *Vlaamsch België* na noeste inspanningen van de toenmalige flaminganten op 1 januari 1844 onder de hoofdredactie van Jan De Laet en de mederedactie van Domien Sleenckx en Jaak Van de Velde van de pers gekomen. De krant zou „onzijdig blijven tusschen de staetpartijen die ons koninkrijk verdeelen” om zich over de partijtegenstellingen heen te wijden aan de Vlaamse ontvoogdingsstrijd. Zij hield het echter geen elf maanden uit. Toen zij op 22 november 1844 haar publicatie stopzette, werd zij echter op 23 november 1844 vervangen door *De Vlaemsche Belgen*, een uitgesproken katholieke krant onder de redactie van Domien Sleenckx en Jaak Van de Velde. Ook deze krant bleek niet leefbaar te zijn en zij verdween op 22 juni 1845 ¹⁶.

Uit de opgave van het aantal abonnementen op de 32 bestaande kranten blijkt dat de franstalige kranten kunnen rekenen op ca. 21.000 abonnementen, terwijl de enige bestaande Vlaamse krant zich met een paar honderd abonnementen moest tevreden houden.

Aantal abonnementen op de 32 politieke dagbladen

	1844				1845
	jan.-maart	april-juni	juli-sept.	okt.-dec.	jan.-maart
<i>Prov. Brabant</i>					
Vlaemsche Belgen ¹⁷	600	413	233	389	183
Journal de Bruxelles	1.912	2.000	2.022	2.000	2.160
L'Emancipation (Bruss.)	1.956	2.000	2.000	1.977	2.022
L'Echo de Bruxelles	1.626	1.655	1.674	1.911	1.931
Le Politique (Bruss.)	1.868	1.137	1.670	1.633	1.436
L'Observateur (Bruss.)	1.299	1.436	1.505	1.455	1.482
L'Indépendance Belge	1.318	2.206	1.393	1.288	1.241
Le Moniteur Belge	1.648	1.494	1.011	1.266	1.471
Le Globe (Bruss.)	714	632	640	677	666
Le Commerce Belge (Br.)	428	402	337	400	413
Le Courrier Belge (Br.)	— ¹⁸	—	—	—	—
Le Journal de la Belgique (Br.)	703	689	674	666	689
Le Belge (Bruss.)	329	517	539	444	459
Deutsche Zeitung ¹⁹	—	—	—	—	12

16. Op 4 december 1844 zal te Antwerpen wel de Vlaamse krant *Het Handelsblad* starten, doch het verscheen aanvankelijk slechts driemaal in de week. Slechts na de afschaffing van de zegelbelasting door de Wet van 25 mei 1848 zal de krant het aandurven zesmaal per week te verschijnen.

17. De oplage van de drie eerste termijnen van 1844 hebben betrekking op het dagblad *Vlaamsch België*, dat slechts op 23 november 1844 vervangen werd door de *Vlaemsche Belgen*.

18. Dit oorspronkelijk republikeins radikaal blad onder de redactie van Lucien Jottrand was in 1837 in de handen geraakt van liberale doctrinair en in 1843 hadden de gebroeders Briavoinne, die ook *L'Emancipation* bezaten, zich van de krant meester gemaakt en was zij conservatief geworden. Om een ons onbekende reden werd de oplage van deze krant op de tabellen van de zegelbelasting niet medegedeeld.

19. Deze Duitse krant, die zevenmaal per week verscheen, startte met haar

	1844				1845
	jan.-maart	april-juni	juli-sept.	okt.-dec.	jan.-maart
<i>Prov. Antwerpen</i>					
Le Précurseur	895	862	857	867	852
Le Journal d'Anvers	576	571	571	532	578
Journal du Commerce d'Anvers	346	337	350	338	355
<i>Prov. Oost-Vlaanderen</i>					
Le Messenger de Gand	571	551	527	577	545
L'Organe des Flandres	241	252	241	244	250
Le Journal des Flandres	256	259	259	253	263
<i>Prov. West-Vlaanderen</i>					
Le Journal de Bruges	318	317	326	324	324
Le Nouvelliste	269	233	253	253	256
L'Impartial de Bruges	313	278	266	262	256
<i>Prov. Henegouwen</i>					
Gazette de Mons	334	312	325	328	303
<i>Prov. Luik</i>					
Journal de Liège	1.410	1.363	1.298	1.428	1.447
La Gazette de Liège	391	389	376	292	427
La Tribune (Luik)	307	305	272	383	263
Journal de Verviers	173	161	168	171	192
Nouvelliste de Verviers	128	103	103	129	131
L'Industriel de Verviers	147	64	116	129	131 ²⁰
<i>Prov. Namen</i>					
L'Eclaireur	239	236	235	250	253
L'Ami de l'Ordre	410	428	422	415	414
<i>Totale oplage</i>	<u>21.715</u>	<u>21.602</u>	<u>20.663</u>	<u>21.281</u>	<u>21.405</u>
<i>Vlaamse</i>	600	413	233	389	183
<i>Franstalige</i>	21.115	21.189	20.430	20.892	21.212

4. DE TOTALE OPLAGE VAN DE VLAAMSE ALGEMENE INFORMATIEPERS

Met uitzondering van *Vlaamsch België* en *De Vlaamsche Belgen*, die respectievelijk op 22 november 1844 en 22 juni 1845 verdwenen, bezaten al de andere vlaamstalige kranten een geringe periodiciteit: 9 bestaande kranten verschenen driemaal per week; 1 krant kwam tweemaal per week van de pers en de 15 overigen waren weekbladen.

Van de 9 kranten, die in 1844-1845 driemaal in de week van de

publicatie slechts op 19 december 1844, zodat haar oplage voor de eerste maal in jan.-maart 1845 werd medegedeeld.

20. Deze krant met dezelfde oplage als de voorgaande, betaalde ook dezelfde som als zegelbelasting, omdat zij ook op hetzelfde formaat verscheen.

pers kwamen, verschenen er 4 te Antwerpen, 3 te Gent en 2 te Brugge. Te Antwerpen waren het de twee oude katholieke kranten *de Postrijder* en *Den Antwerpenaer*, die beide ontstonden tijdens het Koninkrijk der Nederlanden, respectievelijk in 1819 en 1828; de katholiek-unionistische krant *Het Handelsblad*, dat slechts startte op 4 december 1844; tenslotte het liberale *Antwerpsch Nieuwsblad*, dat reeds opklom tot 31 mei 1814. Te Gent kwamen driemaal per week van de pers: de oude neutrale *Gazette van Gent*, die rechtstreeks opklom tot de „Ghendtsche Post-Tydinghen” van Maximiliaan Graet (1667) en de eveneens neutrale *Gendschen Mercurius* uit de Hollandse Tijd (1826); tenslotte ook de katholieke *Den Vaderlander*, die sedert 16 oktober 1829 als een Vlaamse editie van „Le Catholique des Bays-Bas” van de pers kwam. Te Brugge verschenen driemaal per week de katholieke *Standaard van Vlaanderen*, die opklom tot het Koninkrijk der Nederlanden (1829) en de politiek-neutrale *Gazette der Provincie West-Vlaanderen*, die met wisselende titel kan opklimmen tot 1792.

Den Vlaming, die sedert 17 september 1839 te Gent verscheen als Nederlandse uitgave van het katholieke franstalige dagblad „L'Organe des Flandres”, kwam slechts tweemaal per week van de pers. Daarnaast bestonden, zoals wij boven zegden, nog 15 Vlaamse algemene informatiekranen, die slechts eenmaal per week verschenen.

Wij laten hieronder een overzicht volgen van de oplage van de gehele politieke pers, die in Vlaanderen in het Nederlands verscheen. Voor het jaar 1844 en het eerste termijn van 1845 konden wij steunen op de reeds vermelde tabellen van de zegelbelasting voor oktober-december 1844 en voor januari-maart 1845. Wij vullen deze gegevens aan met een statistiek voor het jaar 1846, die wij terugvonden in de radikale krant *Le Débat Social* (nummer van 30 augustus 1846). Wij mogen aannemen dat deze laatste cijfers betrekking hebben op het tweede termijn van 1846, d.i. de maanden april-juni 1846. Wij rangschikken de Vlaamse kranten per provincie en vermelden in onze eerste kolom de periodiciteit van de krant.

	1844				1845	1846	
	Per.	jan.-ma.	apr.-juni	juli-sept.	okt.-dec.	jan.-ma.	apr.-juni
<i>Prov. Brabant</i>							
De Vlaemsche Belgen	6	600	413	239	389	183	—
Den Demerbode (Diest)	1	— 21	—	—	127	354	350

21. *Den Demerbode* dateerde van 31 december 1842, doch de oplage wordt op de tabellen maar meegedeeld sedert het vierde termijn van 1844.

		1844				1845	1846
	Per.	jan.-ma.	apr.-juni	juli-sept.	okt.-dec.	jan.-ma.	apr.-juni
<i>Prov. Antwerpen</i>							
Antwerpsch Nieuwsblad	3	358	333	358	333	80	230
Postrijder	3	228	254	253	239	232	211
Den Antwerpenaar	3	89	76	76	80	282	66
Handelsblad v. Ant.	3	- 22	-	-	-	938	556
Nieuws- en Aenkondigingsblad (Turnhout)	1	576	769	884	576	1.078	269
Den Kempenaar (Turnhout)	1	204	269	184	230	269	269
Algemeen Advertentieblad (Mechelen)	1	347	276	307	307	308	346
<i>Prov. Oost-Vlaanderen</i>							
Gazette van Gent	3	717	670	615	615	564	564
Den Mercurius (Gent)	3	730	823	625	820	769	737
Den Vaderlander (Gent)	3	692	692	769	769	846	1.000
Den Vlaming (Gent)	2	653	692	576	653	538	615
Gazette van Audenaerde	1	219	268	207	215	307	215
Annonceblad (Oudenaarde)	1	359	361	356	338	353	285
Nieuwsblad (Aalst)	1	269	230	230	253	192	269
Den Aelstenaar	1	407	523	415	438	423	294
Den Onpartijdigen (Dendermonde)	1	476	492	609	607	446	630
Gazette van Derdermonde	1	153	223	259	269	367	261
Gazette van 't Land van Waes	1	267	332	307	333	269	228
Gazette van Geeraerdsbergen	1	90	63	92	76	105	115
Gazette van Lokeren	1	- 23	-	-	219	236	275
<i>Prov. West-Vlaanderen</i>							
Den Standaard van Vlaanderen	3	461	500	500	461	461	500
Gazette der Provincie West-Vlaanderen	3	141	128	141	141	140	166
Den Veurenaer	1	- 24	-	-	-	-	30
<i>Prov. Limburg</i>							
Limbursch Nieuws- en Aenkondigingsblad (Tongeren)	1	115	138	180	195	246	230
<i>Totale oplage</i>		8.151	8.525	8.182	8.683	9.986	8.711

22. Het *Handelsblad* startte slechts op 4 december 1844, zodat voor de eerste maal de oplage op de tabellen werd medegedeeld voor januari-maart 1845.

23. De *Gazette van Lokeren* begon te verschijnen op 1 september 1844, zodat de oplage voor de drie eerste termijnen van 1844 ontbreekt.

24. De *Veurenaer* kwam nog niet voor op de tabellen van de zegelbelasting in 1844 en 1845.

5. DE VERHOUDING TUSSEN DE VLAAMSE EN FRANSTALIGE ALGEMENE INFORMATIEPERS

Om ons een juist beeld te vormen van de achterstand van de vlaamstalige algemene informatiepers tegenover de franstalige is het niet voldoende het aantal abonnementen van de twee groepen te vergelijken. Bij de vlaamstalige hebben wij inderdaad in overwegende mate te doen met abonnementen op weekbladen, terwijl de franstalige pers over talrijke dagbladen beschikt. Om een geldende vergelijking te maken moeten wij vertrekken van het aantal nummers, dat dagelijks aan de man werd gebracht. De bewaarde tabellen van de zegelbelasting laten ons dit toe te doen voor het laatste termijn van 1844 en het eerste termijn van 1845.

Uit deze vergelijking blijkt dat de franstalige pers in 1844-1845 bijna tienmaal zoveel nummers aan de man bracht als de vlaamstalige. Wat het aantal abonnementen betreft, is deze achterstand niet zo groot, doch de Vlaamse lezer moest zich overwegend tevreden stellen met een blad, dat hij slechts eenmaal per week in huis kreeg. In oktober-december 1844 bezat de Franse pers 3,3 maal zoveel abonnementen als de Vlaamse en in januari-maart 1845 was dit nog 2,9 maal zoveel.

Het aantal verspreide nummers

	Oktober-december 1844		Januari-maart 1845	
	Vlaamse	Franstalige	Vlaamse	Franstalige
Brabant	31.663	1.299.690	20.605	1.259.848
Antwerpen	49.778	145.076	56.896	146.000
Oost-Vlaanderen	137.050	115.950	133.525	110.325
West-Vlaanderen	21.500	83.832	23.488	76.941
Limburg	2.450	8.990	3.200	7.488
Luxemburg	-	4.900	-	3.800
Henegouwen	-	78.000	-	78.043
Luik	-	199.472	-	200.525
Namen	-	66.500	-	65.900
<i>Totaal</i>	242.531	2.002.410	237.714	1.948.870

Het aantal abonnementen

	Oktober-december 1844		Januari-maart 1845	
	Vlaamse	Franstalige	Vlaamse	Franstalige
Brabant	516	16.039	537	16.799
Antwerpen	1.765	1.737	3.187	1.805
Oost-Vlaanderen	5.605	2.109	5.415	2.014
West-Vlaanderen	602	1.414	601	1.308
Limburg	195	230	246	192
Henegouwen	-	2.466	-	2.425
Luik	-	2.861	-	2.777
Namen	-	1.588	-	1.597
Luxemburg	-	188	-	145
<i>Totaal</i>	8.683	28.632	9.986	29.062

6. DE ADVERTENTIEPERS EN DE GESPECIALISEERDE PERS

Op de tabellen van de zegelbelasting worden deze twee groepen periodieke druksels, die in feite de naam „krant” niet verdienen, betiteld als „annonces, affiches et avis” voor de advertentiekranen, en „scientifiques, littéraires, artistiques et modes” voor de gespecialiseerde pers. Vergeleken met de algemene politieke informatiekranten bekleden zij slechts een bescheiden plaats, zowel wat het aantal verspreide nummers als het aantal abonnementen betreft. Wat de taalverhouding betreft, wijzen zij echter op een evengrote achterstand van de Vlaamse periodieke pers.

Wat de advertentiepers betreft, is het aantal gezegelde nummers voor de franstalige pers ongeveer viermaal zo groot als de vlaamstalige, terwijl het aantal abonnementen meer dan driemaal zo groot is.

Vlaamse advertentiepers

	<i>Aantal nummers</i>	<i>Aantal abonnementen</i>
Oktober-december 1844	17.079	1.310
Januari-maart 1845	20.067	1.541

Franstalige advertentiepers

	<i>Aantal nummers</i>	<i>Aantal abonnementen</i>
Oktober-december 1844	69.791	4.195
Januari-maart 1845	59.026	4.807

De gespecialiseerde pers was bijna volledig geconcentreerd te Brussel. Verschillende van deze periodieke publicaties werden trouwens van uit Parijs geïmporteerd. Hiertoe behoorden *L'illustration*, *Le Moniteur de la Mode*, *Le Petit Messenger de la Mode*, *La Fashion*, *Revue de Paris*, *Le Parisien*, *Modes Parisiennes*, *l'Élégance*. Ook gespecialiseerde bladen, die verband hielden met de mode, zoals *Le Coupeur*, werden rechtstreeks uit Parijs geïmporteerd. De gespecialiseerde pers bezat in oktober-december 1844 alles te zamen 4.380 abonnementen, waarvan er 3.838 verspreid werden vanuit Brussel; in januari-maart 1845 was deze globale oplage gestegen tot 5.778 abonnementen, waarvan er 5.067 verstuurd werden vanuit Brussel. In Vlaanderen verscheen slechts een enkel gespecialiseerd blad, dat aan de zegelbelasting was onderworpen. Het was het *Kunst- en Letterblad* van Antwerpen, dat een oplage bezat van 283 in januari-maart 1844; 144 in april-juni 1844; 129 in juli-september 1844; 138 in oktober-december 1844 en 538 in januari-maart 1845.

Vlaamse gespecialiseerde pers

	<i>Aantal nummers</i>	<i>Aantal abonnementen</i>
Oktober-december 1844	1.802	138
Januari-maart 1845	7.000	538

Franse gespecialiseerde pers

	<i>Aantal nummers</i>	<i>Aantal abonnementen</i>
Oktober-december 1844	70.155	4.242
Januari-maart 1845	75.872	5.240

SLOTBESCHOUWING

De verfransing van de hogere standen in Vlaanderen, die reeds tijdens het Ancien Regime een aanvang nam, is door de pers ongetwijfeld in de hand gewerkt, vooral tijdens de aanhechting van ons land door Frankrijk in 1795-1814. De systematische verfransing van onze pers, die vooral tijdens het Napoleon-regime, ook in Vlaanderen, van hogerhand was opgelegd, werd tijdens het kortstondig bestaan van het Koninkrijk der Nederlanden wel tijdelijk gestremd, doch zij hernam onmiddellijk na de Belgische omwenteling van 1830.

Het dagbladzegel, dat stamde uit de tijd van het Franse Directoire, was er echter mede oorzaak van dat de verspreiding van deze Franse pers in Vlaanderen beperkt bleef tot de rijke bourgeoisie, die in Vlaanderen toch reeds grotendeels verfranst was. Alleen de rijke verfransde klasse, die tevens het cijnskiesrecht monopoliseerde, kon zich de weelde veroorloven om zich op een duur dagblad te abonneren. Dit had voor gevolg dat in Vlaanderen alleen franstalige dagbladen leefbaar waren. Het mislukte experiment met *Vlaamsch België* was hiervan een sprekend bewijs. De gewone Vlaamssprekende mens hield zich, voor zover hij althans lezen kon, tevreden met een Vlaamse krant, die hoogstens een paar keren per week van de pers kwam en dan ook niet zo duur was.

De pers in het jonge onafhankelijke België was niet alleen overwegend franstalig, doch daarbij kwam nog dat haar redactie-burelen tot op de hoogste trappen bevolkt waren met Franse journalisten, die na 1830 in de franstalige Belgische pers bestaansmogelijkheid ontdekten. De jonge Belgische pers was dan ook volledig op Parijs afgestemd. Dit blijkt niet alleen uit de inhoud van de grote politieke kranten, die op dat ogenblik uitsluitend te Brussel verschenen, maar ook uit de gespecialiseerde pers, die vanuit Parijs Brussel binnenstroomde.

De afschaffing van de zegelbelasting op de pers in mei 1848 was zeer heilzaam voor de Vlaamse pers, omdat toen een goedkoper dagblad leefbaar werd. Het eerste Vlaamse dagblad, dat zijn bestaan heeft kunnen rekken tot op de huidige dag, was *Het Handelsblad van Antwerpen*. Daags na de afschaffing van het dagbladzegel liet de krant op 28 mei 1848 (p. 1, k. 1) aan haar lezers weten: „Heden verschijnt ons blad voor de eerste maal vrij van zegel. Sinds geruimen tijd vormden wij de gedachte, ons blad dagelijks te doen verschijnen, aangezien wij het vlaemsche lettergebied wijd genoeg vermeenen, om even zoo goed als het fransche publiek, onze vlaemsche lezers, onmiddellijker met den loop der Nieuwstijdingen bekend te houden, en aen de artikelen, betrekkelijk handel, nijverheid, kunsten en wetenschappen eene meer behoorlijke uitbreiding te geven naer de behoefte des tijds. Bij de afschaffing van het zegelregt zullen wij ons besluit ten uitvoer brengen: vanaf 1 juli aenstaende, het begin van eenen nieuwen trimester, zal het Handelsblad, in plaets van drymael per week DAGELIJKS, de zondagen uitgenomen, verschijnen, en dit tegen denzelfden prijs, waervoor wij het vroeger hebben uitgegeven.”

De opkomst tegen het einde van de 19e eeuw van de goedkope massakrant samen met de grondwetsherziening van 1893, die de Vlaamse massa ten minste één stem bezorgde bij de parlementsverkiezingen, luidden een tijdperk in, waarin de vlaamstalige pers in België geleidelijk de franstalige zou inlopen. Het goedmaken van de achterstand hield gelijke tred met de geleidelijke ontvoogding van Vlaanderen en is op dit ogenblik eindelijk een voldongen feit. Alhoewel het nu moeilijker is dan in de periode van het dagbladzegel de juiste oplage te kennen van de Belgische pers, mag worden aanvaard dat de Vlaamse pers, wat haar oplage betreft, de franstalige sedert 1967 voor de eerste maal heeft overtroffen.

Abonnementen op de algemene informatiepers (1845-1967)

	<i>Vlaamstalige</i>	<i>Franstalige</i>
1845 (januari-maart)	9.986	29.062
1967 (volgens C.R.I.S.P.)	1.107.000	1.100.000